

katere naj bi se (oziroma bi se lahko) sodobni socialni sistemi prilagodili novim procesom na trgu delovne sile. S tem knjiga poleg znanstvene relevantnosti pridobi tudi povsem praktično oziroma uporabno vrednost.

Knjiga ponuja bralcu veliko informacij o trgu delovne sile, njegovem razvoju in značilnostih v postmodernej družbi na zelo pregleden in berljiv način. Tako je primerna ne samo za strokovno in znanstveno javnost, ampak tudi za širšo javnost, ki bi želela dobiti vpogled v dogajanja na trgu delovne sile v današnjem času v kontekstu evropskega razvoja ter razumeti vpliv modernih (fleksibilizacijskih) procesov na posameznika in na družbo kot celoto.

Literatura:

Zygmunt Bauman: *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000.

Tina Kogovšek

**Andreja Dobrovoljc, Valentina Hlebec, Sonja Klemenčič, Livija Knaflič, Rastko Močnik, Petra Nadrag in Andreja Istenič Starčič (ur.):
Evalvacija socialnointegracijske vloge programa Projektno učenje za mlajše odrasle. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2003
237 strani (ISBN 86-7207-155-7), 2.800 SIT**

Kot pove že naslov, je knjiga rezultat evalvacijske študije programa *Projektno učenje za mlajše odrasle* (v nadaljevanju PUM), predvsem njegove socialno integracijske vloge. Program je nastal leta 1999 v okviru nacionalne kurikularne prenovе, ki je zajela vse ravni javnega izobraževanja v Sloveniji. Program je bil zasnovan z namenom preprečevanja oziroma reševanja problema šolskega osipa. Slednji je bil dlje časa precej zanemarjena tema, tako v strokovni, še bolj pa širši javnosti, v zadnjem času pa se mu vendarle posveča več pozornosti. Na to kaže vrsta programov, ki so bili narejeni kot poskus reševanja tega problema, pa tudi ozaveščanje širše javnosti v medijih. Tako je bila denimo v prilogi *Šolstvo* v Delu, 1. marca 2004, tej temi posvečena celotna stran.

PUM je namenjen mlajšim odraslim, ki so predčasno zapustili šolanje, njegov temeljni cilj pa je pripeljati te *mlade* nazaj v izobraževanje. V evalvacijski študiji so avtorice poskušale ugotoviti predvsem, kako je strukturiran kurikulum programa PUM, kakšna je usposobljenost mentorjev, ali program dejansko služi svojemu namenu, kakšni so njegovi učinki ter ali so ti učinki zgolj kratkoročni ali tudi dolgoročni.

Evalvacija je bila izvedena v letih 2000 do 2002. Študija ima številne vsebinske in metodološke pozitivne elemente. V vsebinskem smislu je pohvalno, da je pri evalvaciji sodelovala pestra skupina raziskovalk (in enega raziskovalca) iz različnih disciplin (sociologija, psihologija, pedagogika, družboslovna metodologija), ki omogoča večplasten vpogled v obravnavani problem in s tem širšo veljavnost ter interpretativno bogastvo študije.

V sociološko teoretičnem smislu evalvacijsko študijo uvede poglavje R. Močnika o socialnointegracijski vlogi PUM-a. Močnik pri teoretizaciji socialne integracije izhaja tako iz klasičnih kot tudi iz novejših socioloških teorij. Ponovno aktualizacijo pojma socialne integracije vmesti v globalna družbena in ekonomska dogajanja v zadnjih desetletjih (npr. dolžniške krize manj razvitih dežel, razpad socialističnih sistemov in njihova neoliberalizacija), ki so pripeljale do naraščanja socialnih razlik in napetosti. Ta dogajanja gredo vštric s slabljenjem socialne države

in vedno izrazitejšo individualizacijo. Uspešnost znotraj izobraževalnega sistema tako začne že zelo zgodaj določati parametre posameznikove uspešnosti v nadaljnjem življenju. Mlad človek, ki predčasno izpade iz izobraževalnega sistema, je tako v veliki nevarnosti, da postane marginaliziran v več pogledih. Nižja izobrazba nudi slabše možnosti zaposlitve, ki je pogosto nestalna in slabo plačana, izstop iz izobraževanja pa praviloma pomeni tudi izključitev iz nastajajočih socialnih omrežij, ki posamezniku nudijo različne vrste opore. V najslabši različici tak potek vodi v socialno izključenost, izolacijo, odvisnosti od drog ali celo kriminal. V tem kontekstu imajo programi, kot je PUM, pomembno vlogo. Na individualni ravni poskušajo motivirati posameznika, da se vrne v izobraževanje in si pridobi poklic, ga spodbujajo k osebni rasti in pripomorejo k njegovi (ponovni) integraciji. Na kolektivni ravni pa zmanjšujejo število marginaliziranih posameznikov ter vpeljujejo prakse solidarnosti in skrbi za ogrožene posameznike ter tako na širši družbeni ravni pripomorejo k večji socialni koheziji.

Evalvaciji kurikula programa PUM se posveti S. Klemenčič. V svoji študiji ugotovi, da je program zasnovan v skladu s sodobnimi kurikularnimi teorijami ter da ponuja nekatere kakovostne izvorne rešitve, ki bi jih v določenih primerih lahko uporabili tudi v bolj formalnih oblikah izobraževanja. Program temelji na obsežnih in poglobljenih analizah ciljne skupine, kar je gotovo tudi pomemben dejavnik uspešnosti programa, ki jo ugotavljajo druge študije v pričujoči knjigi. Cilji programa so se v praksi izkazali kot uresničljivi, več pozornosti pa bi kazalo nameniti njihovi praktični izpeljavi, še posebej z dodanim spopolnjevanjem mentorjev. Kot pomembno inovacijo v slovenskem prostoru pa S. Klemenčič poudari tudi evalvacijo kot zahtevo in prakso vsakega kurikula.

S psihosocialno podobo udeležencev ter predvsem psihosocialnimi učinki programa se ukvarja L. Knaflič. V svojih dveh prispevkih ugotovi, da imajo udeleženci programa praviloma zelo ranljivo socialno omrežje, ki ne nudi zadostne socialne opore, zato tudi ne preseneča, da imajo ob vključitvi v program velika pričakovanja glede pridobivanja novih prijateljev in boljših odnosov. Rezultati študije kažejo, da so bila ta pričakovanja v veliki meri izpolnjena. Prav tako so udeleženci osebno napredovali (večja samozavest, zadovoljstvo s seboj, odkrivanje svojih talentov itd.), si pridobili boljše delovne navade in začeli bolj koristno izkoriščati prosti čas, hkrati pa so pridobili nova znanja in dobili pomoč pri izobraževanju in zaposlitvi. Videti je, da ima PUM tudi dolgoročneje učinke, saj podatki o položaju udeležencev leto ali več po zaključku programa kažejo, da jih je približno dve petini vključenih v neko obliko izobraževanja, skoraj četrtina pa je zaposlenih.

Eden od ključnih dejavnikov uspešnosti programa PUM je tudi strokovna usposobljenost mentorjev, kar je pri tako ranljivi populaciji še kako pomembno. A. Istenič Starčič se tako v svojem delu evalvacije posveti prav tej temi. Kurikulum PUM je zgrajen na osnovi načela avtonomije mentorja, ki naj bi pri svojem delu izhajal iz transformacijskega modela poučevanja. Po tem modelu ne gre za strogo hierarhičen odnos učitelj-učenec ter le za golo posredovanje, pomnenje in reprodukcijo faktografskega znanja, temveč za enakopraven odnos, v katerem učitelj vodi učenca na kar se da samostojni poti k znanju in ga spodbuja k celoviti osebni rasti. Učitelj tako ni le prenašalec znanja, temveč ustvarja učno okolje, ki temelji na interakciji in sodelovanju med učiteljem in učenci. Rezultati evalvacijske študije so pokazali, da so mentorji ustrezno strokovno usposobljeni ter da jim je posebno izobraževanje za mentorje PUM dalo dovolj ustreznega teoretičnega znanja. Videti pa je tudi, da jih ima večina še vedno premalo razvita bolj kompleksna, »višja« pojmovanja poučevanja, ki so značilna za transformacijski model učenja. Mentorji tudi sami ugotavljajo, da potrebujejo več dodatnih psiholoških in pedagoških znanj (npr. o skupinski dinamiki, reševanju konfliktov, tehnikah komuniciranja).

Z evalvacijo pridobljenega znanja udeležencev programa se ukvarja A. Dobrovoljc. Rezultati kažejo, da so v projektu vsebovane vsebine splošne izobraženosti in da so jih udeleženci tudi osvojili. Je pa tudi videti, da mentorji nekaterih področij niso zaznali kot pomembnih in jih po mnenju udeležencev niso ponudili v zadostni meri (npr. umetnost, spoznavanje narave in družbe,

angleški jezik). V tem smislu bi torej kazalo na začetku uvesti pogovor ali anketo, s katero bi mentorji zaznali, katera področja so za udeležence pomembna in jih tako lahko v večji meri vključili v program. Prav tako je program uspešen pri oblikovanju poklicne identitete, kar je še posebej pomembno glede na to, da je pri precejšnjem delu udeležencev eden od razlogov šolske neuspešnosti neustrezna izbira poklicne poti. Zelo pozitivni pa so bili tudi psihosocialni in socialnointegracijski učinki programa (pridobivanje novih prijateljev, večja socialna prilagojenost, strpnost, boljše delovne navade, večja samozavest, zaupanje vase, odgovornost itd.), ki jih kot take zaznavajo tako udeleženci kot mentorji.

V metodološkem smislu je pomembno poudariti, da je bila uporabljena tako kvalitativna kot kvantitativna metodologija, kar obogati interpretacijo rezultatov in ji da večjo veljavnost. Uporabljena metodologija je bila skrbno pripravljena in testirana, celoten postopek pa tudi podrobno opisan v posebnem poglavju V. Hlebec. Še posebej pomembno in pohvalno je dejstvo, da je bil kvantitativni del instrumentarija poglobljeno ovrednoten z vidika kakovosti merjenja, kar je še vedno prej izjema kot pravilo. V. Hlebec in P. Nadrag tako v poglavju o zanesljivosti in veljavnosti podrobno preverita notranjo konsistentnost merjenih spremenljivk, zanesljivost merjenja po metodah enakovrednosti, vsebinsko, konvergentno in diskriminacijsko veljavnost. V analizi ugotovita, da merjene spremenljivke (anketna vprašanja) v veliki večini konsistentno merijo pričakovane faktorje ter da z različnimi metodami pridemo do podobnih ugotovitev (kar tudi kaže na dobro veljavnost). Tudi zanesljivost merjenja uporabljenih sklopov merjenih spremenljivk je z nekaj izjemami zelo visoka. Skrbna priprava metodološkega instrumentarija se je torej obrestovala v njegovi dobri merski kakovosti. Dobrodošel dodatek so tudi v prilogah publicirani vprašalniki. Objava vprašalnikov je po eni strani pomembna z vidika njihove avtorske zaščite, po drugi strani pa metodološko radovednemu bralcu omogoča podroben vpogled v uporabljene merske instrumente.

Knjiga je kakovostna, podrobna, pregledna in zelo informativna deskriptivna analiza značilnosti in učinkov programa PUM. V bodoče bi spremljanje učinkov programa in njegovo evalvacijo veljalo sistematično spremljati ter ju morebiti nadgraditi z bolj poglobljenimi, kompleksnejšimi metodami in študijami, podobno kot je v pričujoči knjigi že narejeno v poglavju o zanesljivosti in veljavnosti.

Blaž Lenarčič

Matej Kovačič: Zasebnost na internetu/Privacy on the Internet.
Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, zbirka Politike, 2003
111/105 strani (ISBN 961-6455-09-5), 2.900 SIT

prevod Olga Vuković

Še na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je internet z vsemi storitvami, ki jih je tedaj omogočal, veljal za odpornega proti nadzoru s strani države. Danes velja povsem obratno, saj različne državne zakonodaje s svojimi ukrepi in zakoni obvladujejo internet skupaj z vsemi storitvami, ki jih ta nudi. Primer takšnega ukrepa je leta 2000 izvedla ameriška vlada, ko je na strežnike ponudnikov dostopa do interneta namestila sistem *Carnivore*. S pomočjo tega programa vlada spremlja vse dejavnosti uporabnikov interneta, ki jih ti izvajajo v kibernetnem prostoru. Kljub temu, da je uvedba sistema *Carnivore* naletela na močan odpor javnosti, to ni ustavilo ameriške vlade pri nadaljnjem nameščanju programa na strežnike ponudnikov dostopa do interneta.